

žr.: Meilė

DAVID GROSSMAN

žr.: Meilė

Iš hebrajų kalbos vertė
Olga Lempert

Sofoklis

Vilnius, 2021

1 dalis

Momikas

BUVO TAIP, KAD keli mėnesiai po to, kai senelė Henė mirė ir ją palaidojo po žeme, Momikas gavo naują senelį. Tas senelis atsirado 5719 metų švato mėnesį, o nežydiškai tai būtų 1959 metai. Atsirado jis ne iš radijo laidos „Sveiki atvykę, imigrantai“, kurios Momikui buvo pavesta klausytis kasdien pietų metu, 13.20–13.30, tikrinant, ar minimas vienas tų vardų, kuriuos tėtė užrašė ant lapo. Ne, senelis atsirado iš greitosios su mėlyna Dovydo žvaigžde, sustojusios popiet, pliaupiant lietui, prie Belos Markus krautuvės-kavinės. Iš greitosios išlipo storulis tamsiai įdegusia oda, bet ne *švarcė*, juodas, o normalus, kaip mes, ir paklausė Belos, ar ji šitoje gatvėje pažįstanti Noimanų šeimą, o Bela išsigandusi greitai nusišluostė rankas į prijuostę ir paklausė: taip, taip, ar kas atsitiko, gink Dieve? O tas vyras pasakė, kad nereikia išsigąsti, nieko neatsitiko, kas gali atsitikti, mes jiems tiesiog atvežėm giminaitį, ir nykščiu bedė sau už nugaros į greitąją, kuri atrodė visiškai tyli ir tuščia, o Bela staiga išbalo kaip ši siena, nors ji, kaip žinia, nieko nebijo, ir nėjo prie greitosios, o pasislinko link Momiko, kuris sėdėjo prie kavinės staliuko ir ruošėsi Toros pamokai, ir pasakė: *vei iz mir*, vaje, koks dar giminaitis? O vyras pasakė: na, ponija, gaila laiko, jei pažįstat juos, gal pasakykit, kur jie, nes pas juos namie niekas nėra. Jis kalbėjo netaisyklingai, nors atrodė seniai čia gyvenąs, ir Bela pasakė: aišku, kad pas juos dabar nieko nėra, nes jie

ne parazitai, o sunkiai dirbantys už duonos kąsnį žmonės, jie nuo ryto iki vakaro sėdi anoje gatvėje loterijos būdelėje, o šitas štai mažius yra jų, taigi lukterėkite, pone, eisiu jų pakviesti. Ir Bela nubėgo, net prijuostės nenusirišusi, o vyras pažvelgė į Momiką ir pamerkė jam akį, o kai Momikas jam nieko neatsakė, gerai žinodamas, kaip reikia elgtis su svetimais, vyras patraukė pečiais, pradėjo skaityti Belos paliktą atverstą laikraštį ir pats sau tarse, kad nors dabar lyja, bet bus sausros metai ir to tik mums betruko. Tačiau Momikas, kuris šiaip jau yra mandagus vaikas, nesiklausė ir išbėgo į lauką, kur lietus ir greitoji, užlipo ant šios gale pritaisyto laiptelio, nubraukė lietu nuo apvalaus langelio ir viduje pamatė seniausią pasaulio vyrą, plaukiojantį viduje tarsi žuvis akvariume. Jis vilkėjo pižamą mėlynais dryžiais ir buvo sudžiūvęs kaip senelė Henė prieš mirtį. Nukarusi kaklo ir sulysusių rankų oda buvo geltonai ruda, kaip vėžlio, galva buvo visiškai plika, o akys – mėlynos ir tuščios. Jis plūduriavo greitosios viduje, galingai it plaukikas irdamasis rankomis, ir priminė Momikui tetos Itkos ir dėdės Šimeko dovanų atvežtą liūdną šveicarų valstietį mažame stikliniame skritulyje, kuriame snigo ir kurią Momikas netyčia sudaužė. Tad Momikas nedvejodamas atidarė duris, bet išsigando išgirdęs, kad vyras pats su savimi šneka keistu, tai aukštu, tai žemu balsu, tai įsijaučia, tai bene pravirksta, tarsi vaidintų spektaklį ar kažkam pasakotų stebuklingą istoriją, ir tuo pačiu metu, kad ir kaip būtų keista, Momikas buvo tūkstančiu procentų tikras, jog tas senukas – tai Anšelis, jaunesnysis senelės Henės brolis, mamos dėdė, apie kurią visi sakė, kad Momikas į ją panašus, ypač smakru, kakta ir nosimi, kuris rašė apsakymus mažiems vaikams užsienio laikraščiuose, bet juk Anšelis žuvo pas nacius, tebūnie prakeiktas jų atminimas, o šitas atrodė gyvas. Ir Momikas tikėjosi, kad tėveliai leis jį auginti namuose, nes kai mirė senelė Henė, mama sakė tenorinti vieno – pabaigti gyvenimą tyliai ir ramiai. Ir būtent tada pasirodė mama, vilką mini,

vilkas čia, o paskui mamą bėgo Bela, vilkdama savo paliegusias, Merlinos Monro laimei, kojas ir jidiš kalba šaukdama mamai nebijoti ir negąsdinti vaiko, o paskui mamą ir Belą lėtai kulniavo milžiniškas, sunkiai kvėpuojantis ir išraudęs tėtis, ir Momikas pagalvojo, kad viskas iš tikrųjų rimta, jei jie abu paliko loterijos būdelę. Tuomet greitosios vairuotojas neskubėdamas sulankstė laikraštį ir paklausė, ar jie yra Noimanų šeimyna ir ar jie yra amžinatilsj Henės Minc giminaičiai, o mama keistu balsu atsakė: taip, tai buvo mano mama, kas dabar nutiko, o storasis vairuotojas riebiai išsišiepė ir pasakė, kad nieko nenutiko, kas gali nutikti, ko visi tik laukia, kad kas nutiktų, mes tiesiog jums atvežėm senelį, sveikinu. Visi kartu nuėjo prie užpakalinių greitosios durų, vairuotojas įlipo vidun ir lengvai pakėlė senuką, o mama pasakė: oi, Dievulėliau, taigi čia Anšelis, ir taip susvyravo, kad Bela vos spėjo jai iš kavinės pristumti kėdę, o vairuotojas vėl pakartojo: nereikia šitaip išsigąsti, kad, gink Dieve, kam nors čia bloga nepasidarytų. Pastatęs senelį ant žemės, draugiškai sudavė jam per sudžiūvusią ir visai kreivą nugarą ir pasakė: na va, jūsų šeimynėlė, pone Vasermanai, o mamai ir tėtei pasakė: prašom, jis jau dešimt metų pas mus, pamišėlių namuose Bat Jame, ir niekada nebuvo galima jo suprasti, visą laiką sau niūniuoja ir kalba, kaip dabar, gal čia jis meldžiasi, visai negirdi, ką jam sakoma, kaip kurčias, *nebech*, nabagas, taigi va, jūsų šeimynėlė! sušuko jam tiesiai į ausį, kad įrodytų visiems, kad tas tikrai kurčias. Aha, kaip akmuo, kažin ką jie jam Ten darė, prakeiktas jų atminimas, na, o mes net nežinom, kur jis buvo, kokioje stovykloje ar ką, nesgi pas mus atveždavo ir blogesnės būklės žmonių, būtumėte matę, niekam nepalinkėsi, bet va, maždaug prieš mėnesį jis staiga pradėjo ką kalbėti, paminėjo visokių vardų, tarp jų ponios Henės Minc, ir mūsų direktorius pabandė pabūti sekliu ir atrado, kad visi žmonės, kuriuos jis minėjo, jau mirė, amžinatilsj, o ponia Henė Minc registruota čia, šiuose namuose Jeruzalėje, bet ir ji jau amžinatilsj,

o jūs esate vieninteliai jos giminaičiai. Na, o ponas Vasermanas jau, matyt, nebus sveikesnis, bet jis beveik moka pats valgyti ir, atsiprašant, nepadorius dalykus pats pasidaro, o mūsų valstybė, *nebech*, neturtinga, tai gydytojai pasakė, kad galima jį tokios būklės laikyti ir namuose, vis dėlto šeima, tiesa? Ir va, prašom, krepšys su jo daiktais, rūbais, ligos popieriais, dokumentais ir visais receptais, ką pas mus jis gavo, ir jis tikrai labai patogus ir tylus, išskyrus tuos mostus ir garsus, bet čia nieko tokio, pas mus jį visi mylėjo, vadino Malavskių šeimos chorą, nes jis visą laiką dainuoja, čia, aišku, tik juokais, pasisveikinkit su savo vaikais! sušuko jis seneliui į ausį. Ai, nieko, kaip akmuo, ir va prašom, pone Noimainai, jūs čia ir čia pasirašot, kad jį iš manęs gavot, gal turite kokį nors asmens pažymėjimą? Ne? Nieko tokio, ir taip tikiu. Na gerai, *mazel tov*, sveikinu, čia didelis džiaugsmas, sakau, čia kaip vaikas gimė, taip, pamažu prie jo priprasite, na, o mes jau važiuosime sau į Bat Jamą, ten dar daug darbų, ačiū Dievui, viso, pone Vasermanai, nepamirškite mūsų! Suprunkštė nieko nepastebinčiam seniui į veidą, įlipo į greitąją ir paskubėjo išvažiuoti.

Bela nubėgo citrinos mamai pastiprinti. Tėtė stovėjo nejudėdamas, nudelbęs akis į lietu, srūvantį į tuščią gėlyną, kur savi valdybė taip ir nepasodino pušies. Vanduo žliaugė po lietumi sėdinčios užsimerkusios mamos veidu. Ji buvo tokia žemaugė, kad storos jos kojos nesiekė žemės. Momikas priėjo prie senojo vyro, atsargiai paėmė jį už liesos rankos ir nuvedė po Belos krautuvės karnizu. Momikas ir senukas buvo beveik vienodo ūgio, nes tas buvo visai sulinkęs, be to, ant sprando turėjo kuprelę. Tada Momikas pastebėjo, kad ant naujojo senelio rankos užrašytas numeris, kaip pas tėtį, tetą Itką ir Belą, bet tai buvo kitas skaičius, todėl Momikas pradėjo mokyti jį mintinai, bet tuo metu Bela grįžo su citrina ir ėmė trinti ją mamai kaktą ir smilkinius, ir ore pasklido malonus kvapas, bet Momikas laukė, nes žinojo, kad mama taip lengvai neatsigauna.

Kaip tik tada skersgatvyje pasirodė Maksas ir Moricas, kurių tikrieji vardai buvo Gincburgas ir Zeidmanas, bet to niekas neprisiminė, išskyrus Momiką, kuris prisimena viską. Tiedu senukai buvo neperskiriami. Kartu gyveno dvyliktojo namo rūsyje, kur kaupė visur renkamus skudurus ir niekus. Kai iš savivaldybės atėjo jų išvaryti, Bela taip užsirekė, kad juos paliko ramybėje ir išsinešdino. Maksas ir Moricas niekada su niekuo, išskyrus vienas kitą, nesikalbėjo. Gincburgas, kuris buvo purvinas ir dvokė, visą laiką klausinėjo „kas aš, kas aš“, nes prarado atmintį pas Tuos, kurių atminimas prakeiktas, o mažasis, Zeidmanas, šypsojosi visam pasauliui, ir apie jį kalbėta, kad jis tuščiaviduris. Jie vienas be kito – nė žingsnio, tamsaus gymio Gincburgas priekyje, o paskui jį Zeidmanas su savo juodu per kilometrą smirdinčiu lagaminėliu ir nežinia kam skirta šypsena. Kai Momiko mama juos pamatydavo einančius, visada tyliai sumurmėdavo: *oif ale puste felder, oif ale viste velder* – kad nelaimė išeitų į tuščius laukus ir miškus, ir, žinoma, Momikui liepė prie jų nesiartinti, bet jis žinojo, kad jie nėra blogi, juk štai ir Bela neleido jų išvaryti iš rūsio, nors pati juokais juos visai pravardžiavo, pavyzdžiui, Mupimu ir Chupimu ar Patu ir Patašonu – tai tokie peliukai Mikiai laikraščiuose tos šalies, iš kurios jie visi atvažiavo.

Ir štai juodu lėtai pėdino artyn, bet keistenybė – šįkart, lyg nebijodami žmonių, priėjo prie pat senelio, sustojo šalia ir įdėmiai jį apžiūrėjo, ir Momikas pastebėjo, kad senelio nosis kruta, tarsi juos užuodusi, kas nebuvo labai sunku, nes Gincburgą užuostų ir žmogus visai be nosies, bet čia buvo kas kita, nes senelis staiga liovėsi niūniavęs ir pažvelgė į tuos du psichus, kaip juos vadindavo mama, o tada netikėtai piktai nususuko, lyg iššvaistęs brangų laiką, grįžo prie savo erzinančios dainelės ir vėl tarsi nieko nebematė, tik mosikavo rankomis, tartum plauktų arba kalbėtusi su kuo nematomu, o Maksas ir Moricas žiūrėjo į jį, ir mažasis Zeidmanas pradėjo kartoti senelio judesius ir garsus, nes jis

visus visada mėgdžioja, o Gincburgas jam piktai kažką burbte-lėjo ir nuėjo šalin, ir Zeidmanas patraukė paskui. Kai Momikas juodu piešia ant Karalystės pašto ženklų, jie irgi visuomet kartu.

Na, tuo tarpu mama pakilo balta it siena, bejėgiškai svyruo-dama, o Bela paėmė ją už parankės sakydama: atsiremki į mane, Gizele, ir mama, net nežiūrėdama į naujajį senelį, jai pasakė: tai mane pribaigs, taip ir žinok, kodėl Dievas nepalieka mūsų ra-mybėje ir neleidžia tiesiog pagyventi, o Bela atsakė: tfu, ką kalbi, Gizele, juk čia gyvas žmogus, ne katinas, o mama pasakė: nega-na to, kad likau našlaitė, kiek prisikentėjom pabaigoje su motina, dabar vėl viskas iš pradžių, pasižiūrėk, kaip jis atrodo, atvažiavo pas mus mirti, ne ko kito, o Bela pasakė: ša, ša, paėmė ją už ran-kos, ir jos abi praėjo pro senelį, ir mama net nepažvelgė į jį, o tėtis nusikosėjo lyg sakydamas: ką gi, nebestovėkime, priėjęs drąsiai padėjo ranką senukui ant peties ir, droviai žvilgtelėjęs į Momiką, jį nusivedė. O Momikas, kuris jau nusprendė jį vadinti seneliu, nors tai nebuvo tikras jo senelis, pagalvojo, kad štai – jis nemirė, kai tėtis jį palietė, matyt, kas iš Ten atvyko, tam jau niekas nepa-kenks.

Tą pačią dieną Momikas nusileido į rūsį ir surengė paieškas. Jis visada bijojo ten leistis dėl tamsos ir purvo, bet šįkart neturėjo išeities, mat rūsyje tarp didelių geležinių lovų, čiužinių kyšan-čiais šiaudais, krūvų drabužių ir batų buvo senelės Henės *kifatas*, tokia didelė sandariai užrišta dėžė, o joje – visi rūbai ir daiktai, kuriuos ji atsivežė iš Ten, ir knyga, kuri vadinosi „Taitš Chumeš“ arba „Cėna urėna“*, ir didelė lenta, ant kurios ji kočiodavo tešlą, o svarbiausia – trys pilni maišai plunksnų iš žąsų užpakalių, ku-riuos senelė Henė didžiai rizikuodama laivais ir traukiniais vilko per visą pasaulį tik tam, kad pasisiūtų Izraelyje pūkinę antklodę, kad kojos nešaltų, na, bet atvykus kas paaiškėjo – ogi anksčiau

* Toros vertimas į šnekamąją jidiš kalbą, daugiausia tarnavęs moterims, nes jos dažniausiai nemokėjo skaityti hebrajiškai. (Čia ir toliau – *vert. past.*)

atvažiaavę ir greitai praturtėję teta Itka ir dėdė Šimekas jau buvo jai nupirkę dviejų sluoksnių pūkinę antklodę, taigi plunksnos pasiliko rūsyje pelyti kartu su kitais niekais, bet pas mus tokie dalykai nemetami. O esmė ta, kad *kifato* dugne buvo sąsiuvinis su visokiais senelės rašiniais jidiš kalba, prisiminimais iš tų laikų, kai ji dar turėjo atmintį, bet Momikas prisiminė dar, kad kadaise, kai jis dar visai nemokėjo skaityti, kai dar neturėjo *alter kop*, tai yra senos ir protingos galvos, senelė jam rodė senovinio laikraščio puslapį su apsakymu, kurį senelės Henės brolis, tas Anšelis, parašė prieš kokį šimtą metų, ir mama supyko ant senelės, kam suka vaikui galvą dalykais, kurie praėjo ir kurių nebereikia minėti, o dabar tas laikraščio puslapis tikrai atsirado, bet Momiko pakeltas iškart ėmė byrėti, todėl Momikas jį suėmė tarp sąsiuvinio puslapių, ir jo širdis labai stipriai plakė. O po to jis atsisėdo ant *kifato*, kad jį prispaustų ir aprištų virvėmis, bet buvo pernelyg lengvas, todėl paliko *kifata* pravirą ir jau norėjo sprukti iš rūsio, bet staiga jam toptelėjo tokia keista mintis, kad jis sustojo kaip įbestas ir visai pamiršo, ką dabar žadėjęs daryti, tik jo pimpaliukas tuoj priminė, ir jis vos spėjo išeiti lauk ir turėjo sustoti nusišlapinti prie pat laiptų, nes taip jam visada būna, kai nusileidžia į rūšį.

Šiaip ar taip, pavyko įsinešti sąsiuvinį į namus nepastebėtam, ir jis iškart nuėjo į kambarį, kur atsivertęs pamatė, kad laikraštis pakeliui dar šiek tiek suiro, dabar jo viršus visai nuplyšo ir buvo aišku, kad pirmiausia reikia nurašyti, kas tame lape yra, kitaip bus *kaput*. Jis išsitraukė iš po čiužinio savo seklio užrašinę ir ėmė greitai susijaudinęs perrašinėti žodis žodin iš plyštančio laikraščio:

„Širdies vaikai skuba į pagalbą raudonod
 Penkiasdešimties skyrių pasakojimas, parašų
 vaikų pamėgto Anšelio Vasermano, Šechere
 Dvidešimt septintas skyrius